

выражение сильных эмоций и интенсивных чувств, актуализированных конкретной проблемой (ситуацией). Описано, особенности кризисных интервенций для детей и подростков. Установлено спектр проблем, при решении которых могут использоваться техники арт-терапии. Показаны различные концепции преодоления психологической травмы у детей. Установлены специфические задачи психолога при преодолении травмирующего события у детей. Рассмотрены основные стратегии преодоления травмирующих событий у детей.

Ключевые слова: травма, травматический кризис, психологическое преодоление, кризисная интервенция, арт-терапия, логотерапия, терапевтическая модель, соматическая терапия, экзистенциальная терапия и экзистенциально-гуманистическая терапия.

Kim O.V.

Overcoming traumatic events in children

In the article the features of overcoming traumatic events in children. It is shown that severe stress on the background of a crisis event leads to lengthy homeostasis of mental and physical decompensation. The notion of "traumatic crisis" and "overcome the psychological." It is shown that traumatic crisis of both acute and chronic strongly influence the development of the child, leaving a deep imprint on her self in the event of inadequate and untimely care environment. The effect of traumatic experiences on the overall development of the child. It is shown that as a result of trauma to personality changes a familiar sight the world disappears credibility (loss of feeling that the world is safe and fair) is deformed system of relations with others, trust disappears adults lost positive outlook for the future. The characteristic methods of psychological assistance and psychotherapy in overcoming traumatic events in children. Describes a special method of psychological help in a crisis - a crisis intervention. It is shown that the crisis intervention - a work aimed at expressing strong emotions and intense feelings of updated specific problem (situation). We describe the peculiarities of crisis intervention for children and adolescents. Established range of problems in deciding which technology can be used art therapy. Showing different concepts to overcome psychological trauma in children. Psychologist established specific task in overcoming traumatic events in children. The main strategy to overcome traumatic events in children.

Key words: trauma, traumatic crisis, overcoming psychological, crisis intervention, art therapy, speech therapy, therapeutic model, somatic therapy, existential therapy and existential-humanistic therapy.

Кім О.В. – аспірантка кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Сєвєродонецьк.

УДК 159.923.2

Кіреєва З. О., Мазурик В.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ЖІНКАМИ

У статті розглянуто поняття життєвого шляху, як одне з стержневих понять психологічного часу. Простежено ретроспективний аналіз становлення поняття життєвий шлях у психології. Наголошується, що проблема проектування

суб'єктивної картини життєвого шляху є актуальною для сучасної психологічної науки. Визначаються форми прогнозування життєвого шляху. Надано визначення проектування життєвого шляху, під яким розуміється проектування життєвої програми, що базується на цілях і включає життєві плани і завдання, в якій враховується ресурси індивіда і особистості та умови середовища або події які змінюють основні параметри цього шляху. Відзначено, що середня дорослість - дуже насичений подіями та відповідними їм внутрішніми змінами період. Обґрунтовується обрання саме цієї вікової категорії жінок для вирішення цілей та завдань дослідження, в зв'язку з оновленням в цьому віці життєвих цілей, стратегій та з трансформуванням ментальної моделі життя. Встановлено емпіричним шляхом, що проектування життєвого шляху у жінок і віці середньої дорослості має наступні особливості: ретроспективність, невизначеність майбутнього і реалізація бажань. Ретроспективність проявляється в відображенні значимих подій в історії життя жінки та соціокультурному середовищі. Невизначеність майбутнього притаманна жінкам, які переживають ситуацію після розлучення, але вони бажать досягнути невизначеність. Взагалі вважається, що це інша форма моделювання бажаного майбутнього в якій, у більшості, не має спрямованості на певні цілі самовдосконалення.

Ключові слова: життєвий шлях, проектування, особистість, життєва перспектива, жінки, середня дорослість.

Постановка проблеми. Сучасна психологія приділяє багато уваги феномену психологічного часу. Одним з стрижневих понять в дослідженнях психологічного часу особистості є поняття життєвого шляху. В.Г.Панок вважає, що поняття «життєвий шлях особистості» не можна назвати однозначним і сталим[9]. Життєвий шлях, як суто психологічну проблему, розглядали П.Жане, Ш. Бюлер, К.Хорні, Е.Еріксон, Б.Г.Ананьєв, С.Л.Рубінштейн, Я.В. Васильєва, В.І. Ковальова, О.О. Кронік, Є.І. Головаха, М.М. Толстих, Г.С. Шляхтина, Р.Кастенбаум, Т. Коттл, К. Левін, Ж. Нютген, Л.І. Анциферова, І.С. Кон, В.А. Роменець, Т.М. Титаренко, Р.А. Ахмеров, О.Ю. Коржова та інші вчені. Відомо, що в останні роки накопичилося досить багато матеріалу, який свідчить, що діяльність людини зумовлюється моделлю її уявлень про власне майбутнє життя (В.Е.Чудновский, П.І.Яничев, О.О. Кронік, Є.І. Головаха та інші.). П.І.Яничев вказує, що психологічне майбутнє мотивує психологічне теперішнє і надає цінності чи обезцінює його, а також співставляється з минулим, приймається як наступність та розвиток минулого, або як його відкидання й заперечення. Н.В.Чепелєва відмічає, що життєві плани структурують майбутнє у смислового змісті, спрямовують вектор особистісного зростання саме сьогодні, вимальовуючи сюжет особистісного майбутнього. Проблема репрезентації та проектування суб'єктивної картини майбутнього життєвого шляху, образу бажаного майбутнього, посідає особливе місце в рамках наукової школи «Психологія часу» Д.Г.Елькіна – Б.Й.Цуканова і конкретизується в актуальній науковій темі: «Розвиток особистості у рамках просторово-часової організації життєвого шляху» є актуальним для сучасної психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний аналіз розвитку життєвого шляху особистості починається з поглядів П.Жане. Вченим була зроблена спроба розглянути психологічну еволюцію особистості в реальному часовому протіканні, співвіднести вікові фази і біографічні ступені життєвого

шляху, зв'язати біологічне, психологічне і історичний час в єдиній системі координат еволюції особистості [6]. Однак, вважається, що найбільшою за своїм теоретичним потенціалом була постановка проблеми життєвого шляху Ш. Бюлер, яка наголошувала на важливості життєвого планування, прогнозування, передбачення. К.О.Абульханова і Т.Н.Березіна відзначають, що Ш.Бюллер запропонувала аналізувати життєвий шлях в одиницях подій, «проте їй не вдалося зв'язати зовнішні події з внутрішніми; а тим самим суб'єктивний і об'єктивний час виявилися не співвіднесеними» [4, 25], іншими словами, Ш.Бюллер спробувала інтегрувати біологічний і психологічний часи життя в єдиній біографічній системі координат. Її концепція виходить з вроджених властивостей свідомості - самовизначення, прагнення до самоздійснення, - тлумачених як основні рушійні сили розвитку особистості. У роботах Ш.Бюлер не розкривається також і суспільно-історична детермінація життя людини, на важливість якої вказував Б.Г.Ананьєв [1]. С.Л.Рубинштейн вважав що життєвий шлях людини, його вузлові моменти і поворотні етапи пов'язані з подіями [10]. Б. Г. Ананьєв розділив події на 2 типи: події навколишнього середовища, події поведінки людини в середовищі. До подій середовища, на думку Н.А.Логінової, відносяться події, що відбулися в житті людини не з ініціативи суб'єкта життя. Події поведінки людини - це події, пов'язані із затвердженням або запереченням будь-яких цінностей. Н.А.Логінова додала третій тип - буття внутрішнього життя, що становлять духовну біографію людини [7].

Взагалі Б.Г. Ананьєв підійшов до дослідження проблеми життєвого шляху з позиції «історичної», «динамічної», «процесуальної» теорії особистості. З його точки зору, життєвий шлях людини - це історія формування та розвитку особистості в певному суспільстві, сучасника певної епохи і однолітка певного покоління [1]. Поняття «Суб'єктивна картина життєвого шляху» (СКЖШ), яке ввів вчений у психологію було операціоналізовано в причинно-цільовій концепції психологічного часу Є.І.Головахою і О.О.Кроніком [5]. Автори концепції показали, що СКЖШ, будучи когнітивно-мотиваційним утворенням, виконує функцію життєвих установок і є формою «... існування життєвого задуму людини - готовності до сприйняття та реалізації тих чи інших життєвих змін, що створюють лінію його життя» [5, 7]. Основними компонентами СКЖШ виступають значущі події життя і уявлення людини про детермінаційні зв'язки між ними - причинні і цільові. Л.І. Анциферова розглядала життя людини як розгорнуту в часі систему виборів (такий погляд ми спостерігаємо у В.А.Роменця)[2]. В основі цієї системи лежить базальний вибір - між життям і смертю. Кожній людині протягом життя доводиться робити багато екзистенціальних виборів, тобто вони стосуються самої суті свого існування.

У вітчизняній психології життєвий шлях був об'єктом досліджень А.М.Большакової, С.Д.Максименко, В.Г.Панка, В.А.Роменця, Т.М.Титаренко, Т.А.Татенко.

Життєвий шлях В.А.Роменць розглядав, як серію значущих вчинків, де фінал кожного вчинку є початком наступного. Завдяки вчинкам людина занурюється в глибину життя, піднімаючи пласти, яких не було в його попередній мотивації. Рушійними силами життєвого шляху особистості в зв'язку з спрямованістю людських вчинків є головні мотиви світобачення - центрація і децентрація. Людина, згідно В.А.Роменцю, ніколи не може залишатися байдужою до власного життєвого шляху.

В.Г. Панок вважав, що категорія життєвого шляху, інтегрує у собі біологічні, соціальні та індивідуально-психологічні чинники й умови розвитку особистості[9]. Вчений зазначає і підсумовує, що у психологічному розумінні життєвий шлях особистості – це складна, системно-понятійна багатомірна категорія, що передбачає розкриття індивідуальної історії людини, сукупність подій та обставин індивідуального розвитку особистості [9].

А.М.Большакова ствержує, що найважливішим завданням суб'єкта життєвого шляху в процесі особистісного самоздійснення є самореалізація як найповніше та найконструктивніше використання закладеного в людині потенціалу[3]. Одним з найважливіших проявів суб'єктності людини є те, що, будуючи свій життєвий шлях, вона керується певною системою уявлень про своє минуле, теперішнє та майбутнє. Механізмом суб'єктної регуляції життєвого шляху є суб'єктивна картина життя – психічний образ, у якому відображені соціально зумовлені просторово-часові характеристики життєвого шляху (минулого, сьогодення й майбутнього), його етапи, події та їх взаємозв'язки.

С.Д.Максименко наголошує, що у сучасній психології постає проблема прогнозування розвитку особистості, життєвого шляху людини. Вчений визначає наступні важливі моменти. По-перше, для проектування важливим є особистісний чинник – людина як така, що сама прогнозує і здійснює свій життєвий шлях. По – друге, на відміну від реконструкції, проектів-перспектив може бути кілька. Важливими і цікавими є дві форми прогнозування. Перша з них може бути визначена як «прогноз-план» – вірогідніше передбачення тривалого розвитку людини в певній галузі її активності. Друга форма може умовно визначатись як «прогноз-подія» – вірогідніше передбачення поведінки людини у випадку, коли відбувається важлива, кардинальна подія, що змінює основні параметри цього шляху» [8, с.158-159].

Т.В. Улитенко, звертаючись до суб'єктивної картини життєвого шляху також визначає, що це є - психічний образ, в якому відображені просторово-часові характеристики життєвого шляху - це значущі події минулого, теперішнього і майбутнього, їх причинно-наслідкові зв'язки [12].

Під поняттям проектування життєвого шляху ми розуміємо проектування життєвої програми, що базується на цілях і включає життєві плани і завдання, в якій враховується ресурси індивіда і особистості та умови середовища або події які змінюють основні параметри цього шляху.

Мета статті - полягає у встановленні теоретико - емпіричним шляхом особливостей проектування життєвого шляху жінками.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. З метою вивчення особливостей проектування життєвого шляху особистості нами вивчалася особливості побудови життєвих планів і перспектив у жінок в віці середньої дорослості(40-60років). Відомо, що середня дорослість - дуже насичений подіями та відповідними їм внутрішніми змінами період. Середня дорослість за Е.Еріксоном триває від 40 до 60 років. Розвиток особистості дорослої людини відбувається за такими напрямками: а) зростання самостійності людини, її свободи та відповідальності, розвиток індивідуальності (неповторності), творчого ставлення до дійсності та власного життєвого шляху; б) посилення соціально-духовної інтегрованості людини, соціальної відповідальності, збагачення форм її життєдіяльності[65]. Левінсон виявив, що від 40 до 50 років у людей може

відбуватися зміна цінностей і цілей, що змушує їх задуматися і про зміну течії своєї кар'єри. Вчений вважав, що ця зміна відбувається як "повторна поява мрії": прагнень, ідеалів та цілей своєї юності.

Обрання саме цієї вікової категорії досліджуваних зумовлено значенням середньої дорослості в оновленні життєвих цілей та стратегій, оскільки відомо, що в цьому віці трансформується ментальна модель другої половини життя людини.

В нашому дослідженні ми застосували проєктивну методику «Мій життєвий шлях», яка є комплексним способом психологічної діагностики. Відомо, що проєктивний метод орієнтований на вивчення безсвідомих (або не цілком усвідомлених) форм мотивації. Його перевагою в цій своїй якості є те, що він - один із психологічних методів проникнення в саму глибинну область людської психіки, але у нього є і недоліки, наприклад, він невіддатливий адекватній кількісній оцінці.

У дослідженні взяли участь 63 жінки в віці від 38 до 57 років.

Аналіз малюнків життєвого шляху дозволив нам розподілити випробуваних жінок на три групи:

- 1) схеми-ретроспективи (87%)
- 2) схеми-ретроспективи і бажання, як форма прогнозування(10%)
- 3) невизначеність майбутнього(3%)

Перша група жінок презентує життєвий шлях у вигляді схем - ретроспектив. В репрезентаціях першої групи представлені події які вже відбулися у житті у впорядкованій послідовності від народження до теперішнього часу, з наступними етапами: народження – дитинство - школа – студентство – заміжжя (народження дітей, розлучення) – професійна діяльність – смерть близьких). Ретроспективні схеми графічно зображуються випробуваними у вигляді лабіринту, змінень в природі, сходів, кардіограми. Кожна з означених схем створює власну підгрупу. Особливістю схем – ретроспектив є те, що в них не конструється майбутнє. В декількох розглядаються наступні роки через змінення в професійній діяльності, відпочинок та подорожі.

Отже у пред'явлених репрезентаціях життєвого шляху жінки в віці середньої дорослості скоріше презентують обробку історії життя. Вони визначають значущі події індивідуального життя і супутніх їм змін положення в різних життєвих сферах, починаючи з самого дитинства. За допомогою цих репрезентацій, на думку Ж.-П. Блосфельда, И. Хьюнінка, вчені дізнаються про значимі події в дитинстві, про освітню і трудову кар'єру, про послідовність форм життя, до яких відносяться зближення і розставання з іншими людьми, зміну сімейного стану та народження дітей. Малюнки жінок, відбивають як позитивні так і негативні події, які відбувалися в їхньому житті. Кількісний аналіз продемонстрував, що в ретроспективах кількість негативно забарвлених подій (52%) перевищувало кількість позитивних подій (48%). До негативних подій життя жінки віднесли: розлучення, смерть близьких(мати, батько), алкоголізм одного з членів родини, в деяких випадках - відвідування дитячого садочку та школи, до позитивно забарвлених – заміжжя, народження дітей, онуків. Позитивно забарвлені події відображають патріархальні цінності українського суспільства: становлення особистості жінки пов'язане в першу чергу з материнством та сім'єю.

Аналізуючи моделювання життєвого шляху за допомогою схем-ретроспектив складається враження, що в жінок відрефлексована життєва історія.

Друга група жінок презентує життєвий шлях у вигляді схем, які включають не тільки ретроспективу їх життя, а й бажання, які утримують особистість у тонусі спрямованості у майбутнє. На думку І.І.Березко, саме бажання, в їх земній визначеності, предметності, багатоманітності - це місток між теперішнім та найближчим майбутнім особистості, місце, у якому життєвий сюжет має змогу зробити багатоманітний вибір: у якому саме напрямку він буде розвиватися. Бажання, за Т.М.Титаренко, є іраціональною формою прогнозування. Бажання – це мотиви поведінки, що характеризуються достатнім усвідомленням потреб. Виникає бажаність предмета, складна взаємозалежність між предметом і бажанням. З цього моменту починається усвідомлення потреб, процес саморегуляції поведінки [11, 292-293]. Зародження бажань означає початок цілеформування. Однак бажання хоча й передбачає усвідомлення мети, проте не містить міркувань щодо засобів її досягнення. До того ж бажання бувають різної інтенсивності, можуть стримуватися і ставати побажаннями. Поява взаемовиключних бажань зумовлює необхідність вибору між ними. Отже, бажання – це такий рівень усвідомлення людиною потреб, коли вона встановила об'єкт потреби, але ще не визначила шляхів її задоволення. До основних бажань, зазначених жінками відносяться: конкретні бажання (бажання мати дитину, подорожувати), абстрактні бажання («ні в чому собі не відмовляти»).

До третьої групи ми віднесли репрезентації життєвого шляху, які ми зазначили як «невизначеність майбутнього». Така невизначеність, згідно з малюнками випробуваних, виникла у жінок після розлучення. Т. Холмс та Р. Раге зазначають, що з точки зору стресогенного впливу розлучення стоїть на другому місці після смерті близької людини. Взагалі розрив шлюбних відносин це не просто зміна сімейного статусу людини, він веде за собою зміну всього устрою життя. Це одне із найсильніших потрясінь у житті людини, яке суттєво впливає на все її подальше життя. Розлучена жінка, залишившись одна з дітьми на руках, змушена самостійно вирішувати багато економічних та емоційних проблем. За розлученням слідує зміна смаків та звичок, відношень з друзями та знайомими, з якими спілкувалися колишній чоловік та дружина, переживання почуття вини, ураженої гордості, біль та образа і багато чого іншого. Усе це гнітючим чином діє на жінку, збільшуючи і без того її неблагополучний емоційний стан. О.І.Донець продемонструвала, що розлучені жінки меншою мірою усвідомлюють власне життя, є менш цілеспрямованими, більш дискретно сприймають свій життєвий шлях, менш задоволені якістю самореалізації, менш гнучкі у реалізації власних цінностей, взаємодії з людьми та здатності адекватно реагувати на зміну ситуації, меншою мірою схильні сприймати себе такими, якими вони є, демонструють зневіру у власні сили контролювати події власного життя та фаталізм, не схильні брати на себе відповідальність за події у сімейному житті та невдачі. Все це негативно позначається на сприйнятті себе. Відомо, що жінка після розлучення переживає декілька стадій, згідно моделі Кюблер-Росс: заперечення; озлоблення; переговори; депресії; адаптації до умов життя, що змінилося. Імовірно, наші випробувані-жінки знаходяться на останній стадії визначаючи: «початок життя по-новому», «переосмислення».

Висновки. Таким чином, проектування життєвого шляху у жінок і віці середньої дорослості має наступні особливості: ретроспективність, невизначеність майбутнього і реалізація бажань. Ретроспективність проявляється в відображенні значимих подій в історії життя жінки та соціокультурному середовищі.

Невизначеність майбутнього притаманна жінкам, які переживають ситуацію після розлучення, але вони бажають досягнути невизначеність. Взагалі це інша форма моделювання бажаного майбутнього в якій, у більшості, не має спрямованості на певні цілі самовдосконалення.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні особливостей проектувань життєвого шляху наркозалежними.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. // Избр. психол. труды : в 2-х т. — М. : Педагогика, 1980. — Т. 1. — С. 16—178.
2. Анцыферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системы / Л.И. Анцыферова // Психология формирования и развития личности. – М.: МГУ, 1981. – С. 3-18.
3. Большакова А.М. Психология особистісної реалізованості суб'єкта життєвого шляху: монографія / А. М. Большакова; Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2011. - 311 с. - Бібліогр.: 457 назв. - укр.
4. Бюллер Ш. Жизненный путь человека [Электронный ресурс] / Бюллер Ш. Масарик Ф. Режим доступа:
http://www.ecsocman.edu.ru/data/429/673/1219/Mesherkina_EU.pdf
5. Головаха Е.И. Психологическое время личности / Е.И.Головаха, А.А.Кроник. - К.: Наукова думка, 1984. – 207 с.
6. Жане П. Эволюция памяти и понятие времени / П.Жане: [в кн.: хрестоматия по общей психологии: психология памяти]. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981, С. 85 - 92.
7. Логинова Н.А. Жизненный путь человека как проблема психологии / Н.А.Логинова // Вопр. психологии, 1985. - № 1. - С. 103 - 109.
8. Максименко С.Д. Психология особистості: підручник / С.Д. Максименко К.С.Максименко, М.В. Папуча. - К.: ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
9. Панок В. Г., Рудь Г. В. Психология життєвого шляху особистості : монографія / В. Г. Панок, Г. В. Рудь. — К. : Ніка-Центр, 2006. — 280 с. [http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/29_14.pdf].
10. Рубинштейн С. Л. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. — М. : Педа-гогика, 1973. — С. 255—385.
11. Титаренко Т.Н. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності.- К.: Либідь,2003.-376с
12. Улитенко Т.В.Индивидуальные различия субъективной картины жизненного пути личности у современных студентов [Текст] : научное издание / Т. В. Улитенко // Мир науки, культ., образ. - 2013. - N 5. - С. 131-134.

Транслітерація

1. Ananев B. G. Chelovek kak predmet poznaniya / B. G. Ananев. // Izbr. psihol. trudy : v 2-h t. — M. : Pedagogika, 1980. - T. 1. - S. 16-178.
2. Antsyiferova L.I. K psihologii lichnosti kak razvivayuscheysya sistemy / L.I. Antsyiferova // Psihologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti. – M.: MGU, 1981. – S. 3-18.

3. Bolshakova A.M. Psihologiya osobistIsnoYi reallIzovanostI sub'Ekta zhittEvogo shlyahu: monografIya / A. M. Bolshakova; Klasich. privat. un-t. - ZaporIzhzhya, 2011. - 311 c. - BiblIogr.: 457 nazv. - ukr.

4. Byuller Sh. Zhiznennyiy put cheloveka [Elektornnyiy resurs] / Byuler Sh. Masarik F.Rezhim dostupa:

http://www.ecsocman.edu.ru/data/429/673/1219/Mesherkina_EU.pdf

5. Golovaha E.I. Psihologicheskoe vpemya lichnosti / E.I.Golovaha, A.A.Kronik. - K.: Naukova dumka, 1984. – 207 s.

6. Zhane P. Evolyutsiya pamyati i ponyatie vremeni / P.Zhane: [v kn.: hrestomatiya po obschey psihologii: psihologiya pamyati]. - M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1981, S. 85 - 92.

7. Loginova N.A. Zhiznennyiy put cheloveka kak problema psihologii / N.A.Loginova // Vopr. psihologii, 1985. - # 1. - S. 103 - 109.

8. Maksimenko S.D. Psihologiya osobistostI: pIdruchnik / S.D. Maksimenko K.S.Maksimenko, M.V. Papucha. - K.: TOV «KMM», 2007. – 296 s.

9. Panok V. G., Rud G. V. Psihologiya zhittEvogo shlyahu osobistostI : monografIya / V. G. Panok, G. V. Rud. - K. : Nika-Tsentr, 2006. - 280 s. [http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/29_14.pdf].

10. Rubinshteyn S. L. Chelovek i mir / S. L. Rubinshteyn // Problemyi obschey psihologii. - M. : Peda- gogika, 1973. - S. 255-385.

11. Titarenko T.N. ZhittEviiy svIt osobistostI: u mezhzhami budennostI.- K.: LibId,2003.-376s

12. Ulitenko T.V.Individualnyie razlichiya sub'ektivnoy kartinyi zhiznennogo puti lichnosti u sovremennyih studentov [Tekst] : nauchnoe izdanie / T. V. Ulitenko // Mir nauki, kult., obraz. - 2013. - N 5. - S. 131-134.

Киреева З.А. Мазурик В.М.

Особенности проектирования жизненного пути женщинами

В статье рассмотрены особенности проектирования жизненного пути женщинами средней зрелости. Проанализованы понятия жизненный путь и проектирование жизненного пути. Дано определение жизненного пути. Продемонстрировано, что проектирование жизненного пути у женщин средней зрелости имеет следующие особенности: ретроспективность, неопределенность будущего и реализация желаний. Ретроспективность проявляется в отражении значимых событий в истории жизни женщины. Неопределенность будущего присуща женщинам, которые переживают ситуацию после развода. Моделирование желаемого будущего не включает направленности на определенные цели самосовершенствования.

Ключевые слова: *жизненный путь, проектирование, личность, жизненная перспектива, женщины, средняя зрелость.*

Kireieva Z.A., Mazurik V.M.

Features of the women's life path planning

The article describes features of the middle adulthood women's life path planning. Life path and life pass planning concepts were analyzed. Life path was defined. It has been demonstrated that the middle adulthood women's life path planning has the following features: retrospective, uncertainty of the future and the realization of desires. Retrospective appears in the reflection of the significant events in woman's life. The

uncertainty of the future is inherent in women who are experiencing the after-divorce situation. Modeling of the desired future does not include the focus on self-defined goals.

Key words: *life path, planning, personality, life perspective, women, middle adulthood.*

Кіресва Зоя Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології та психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І.Мечникова;

Мазурик Володимир Михайлович – здобувач кафедри загальної психології та психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І.Мечникова.

УДК159.923.2

Кіресва З. О., Швайкін С.А.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ІНДИВІДІВ З ПОРУШЕННЯМ СЕРДЕЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ

У статті розглянуто поняття психологічного благополуччя, як одне з стержневих понять позитивного напрямку в психології. Простежено ретроспективний аналіз становлення поняття психологічного благополуччя. Наголошується, що функціональні обмеження, які викликає хвороба, зазвичай обмежують можливості людини в повноцінному задоволенні життям. Визначаються підходи до вивчення психологічного благополуччя в психології. Встановлено емпіричним шляхом, що здорові індивіди та індивіди з порушенням серцево-судинної системи в віці середньої дорослості приймають себе, як гідних поваги; виявляють позитивне ставлення до людей, здатні співпереживати, допускають прихильності і близькі відносини; розуміють, що людські відносини будуються на взаємні; є досить самостійними і незалежними, здатні протистояти спробам суспільства змусити думати і діяти певним чином; самостійно регулюють власну поведінку; оцінюють себе відповідно до особистих критеріїв; в середньому ступені мають компетенцію в управлінні оточенням, контролюють всю зовнішню діяльність, ефективно використовують можливості, що надаються; мають мету в житті і почуття спрямованості; вважають, що минуле і справжнє життя має сенс; відкриті новому досвіду, відчують почуття реалізації свого потенціалу, спостерігають поліпшення в собі і своїх діях з плином часу; змінюється відповідно до своїх знань і досягнень. Встановлені розбіжності за шкалою «Особистісне зростання»: в групі «Здорові» ця складова психологічного благополуччя виражена більше, на статистично значимому рівні.

Ключові слова: *психологічне благополуччя, особистість, середня дорослість, серцево-судинні порушення*

Постановка проблеми. Психологія особистості, як зазначає Т.М.Титаренко, сьогодні існує у межах класичного, неklasичного та посткласичного підходів [7,39]. Атрибутивними характеристиками постнекласичної особистості вчена вважає ідентифікування, автоматизацію, діалогівання, практикування [7, 40-42]. У рамках постнекласичного періоду науки відбулося розширення позитивного